

kazano, da sam ja nevjera i izdajnik. I ja sam štio to djelo Loiseau-a, i naišo sam na mjesto, koje o meni, prem ne izrično, piše. Moguće je, da je to hotimice učinjeno. Na svaki pako način, to je laž, izmišljotina, zloba i kleveta. Nikad i nikad nisam ja nikakvi politički ugovor sklopio, koji bi mogao i najmanju sjenu nevjernosti na mene baciti. Ja u tomu obziru stojim čist ko sunce božje. Molim Vas, mili moj brate Marijane, da bi imali dobrotu tu istu laž i klevetu ma u kakvoj formi u »Obzoru« dementirati. Može bit ovako: Laž je i kleveta, što naši neprijatelji u Pešti po djelu Loiseau-a trube, i što njihovi privrženici i uhodnici u Zagrebu ponavljaju, da je naš biskup hrvatski nekakvi ugovor politički sklopio i potpisao na štetu naše države. Ta viest je skroz i skroz neistinita i neima na njoj ni sjene kakove istinitosti. Hrvatski naš biskup stoji u tomu obziru viš svake sumnje, njegov značaj i njegov život tako je čist i sjajan u tomu obziru ko sunce božje. Nikomu se pako na svietu nepristoji manje nego Magjarima i njihovima uhadama u Zagrebu nabacivati se glede toga, ma na ikoga na svietu, nego Magjarima i njihovim prijateljem.

Molim Vas, da ovo ma u kakvoj formi u »Obzoru« obznanite. Ja sam u Prag glede svečanosti Palackoga pisao. Pozdravite mi molim Vas Vašu mil. Gospoju i Vašu djecu. Preporučujem se i nadalje Vašoj miloj uspomeni i Vašoj molitvi

(Djakovo) Vaš brat i prijatelj
15. lipnja 1898. Biskup s. r.

Dr. Marijan Derenčin iz Zagreba 18. VI. 1898. god. biskupu Strossmayeru u Djakovo.
Zagreb, 18. VI. 1898.

Preuzvišeni gospodine!

Današnji »Obzor« donieti će na čelu lista dementi, koji se tiče tobožnjega od-

kriča u Loiseauovoj brošuri. Nadam se, da sam pogodio misao Preuzvišenosti Vaše. — »Agramer Tagblatt« donieti će u listu od ponedjeljka prijevod »Obzorove« izjave. Vidit ćemo kako će se bečke i magjarske novine ponieti prema našoj izjavi, i ako bude to s vašom voljom, možemo ju popuniti. U Zagrebu ima ljudi, koji tobožnje otkriće gosp. Loiseau-a pripisuju zlobi, ja se toj osvadi pridružiti ne mogu, jer ne vjerujem, da je Loiseau takav... Dopustiti ću radje, da je on bez zle namisli nasjeo, izvjestnom uplivu, koji se nepovlastno gradi autentičnim tumačem mjerodavnih cetinjskih nazora.⁵ Rado bi i ja bio pošao u Prag, nu uz najbolje volju morao sam se odreći puta, kojemu sam se toliko veselio. Navalilo bo ove dana na mene toliko i takva posla, da nijesam mogao ostaviti Zagreb bez odviše osjetljive povrede dnevnne svoje privriede, na koje sam još sveudilj upućen. Moja je praksa strogo lična. Naprotiv mogao bi tečajem ovoga mjeseca posjetiti djakovačke svoje izbornike. Pisati ću prijatelju Cepeliću neka mi definitivno odredi dan mojega dolazka u Djakovu, nu tako, da to bude prije odlazka Vaše Preuzvišenosti u Rogatac. Imao bi Vam puno toga pripovijedati, o čem ne bi bilo uputno pisati.

Moja supruga i ja ljubimo ruku i zahvaljujemo se na onoj dobroti, kojom nas usrećujete. Kad mi stigne Vaše pismo, moja se kuća odjeva u svečano ruho, i sve je u njoj veselo, vedro, spokojno, kano da živimo u vrieme bezbrižne naše mladosti i nade u bolju budućnost domovine.

Primite, Preuzvišeni gospodine, izljevo moje neograničene odanosti i harnosti

Vaš

Derenčin.

⁵ Tiče se očito dr. Luja Vojnovića, tada sekretara kneza Nikole na Cetinju, a posljuje i ministra knjaževine Crne Gore.

DRVENI KALENDAR-ROVAŠ SA JADRANA

Bilježenje znakova kao supstituta bilo kakvih pojmova (objekata iz vanjskoga svijeta, brojeva) urezima na drvu sa svrhom, da tako ostanu fiksirani i budu sigurna naknada za nesigurno čisto memoriranje, seže gđjegdje gotovo do najnižih ljudskih kultura. U kompleksnim kulturama, kakva je u prvom redu kultura nižih slojeva evropskoga stanovništva, posvjedočeno je to već od vrlo davnih vremena — da se i ne spominju samo poznate »črte i reže«, koje za stare Slavene spominje crnorizac Hra-

bar. Takvo bilježenje urezima u drvu bilo je uobičajeno na različnim stranama Evrope sve do posljednjih vremena, a i danas je još živo održano na nekoliko područja — na palicama (ili manjim klipićima), zvanima u nas rovaši ili raboši. Ti su namijenjeni najčešće bilježenju cifara (dugova u novcu ili naturi, kvantiteta primljene robe i slič.), donekle i bilježenju sasvim samovoljno odabranih znakova bez osobita značenja sa svrhom da raspolovljeni (prijeko preko znakova) posluže kao doka-

zalo za posjednika jedne polovice, da je vlasnik neke robe, koja se nalazi zajedno s drugom polovicom u drugoga čovjeka. Rjeđi je slučaj, da tako bilježeni urezi u drvu služe kao sasvim elementaran kalendar. No o tome je upravo ovdje govor.

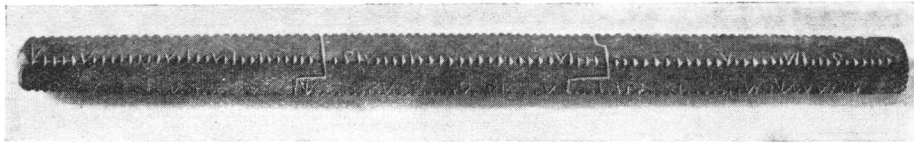
Drveni su kalendari poznati iz nekih područja Evrope već iz dosta znatne starine — u glavnom srednjega vijeka. Takav se drveni kalendar potvrđuje već pouzdanije iz XII. stoljeća a nije isključeno, pače je vjerovatno, da ih je bilo i prije. Sačuvanih starih primjeraka ima razmjerno malo — jedan se od najstarijih datira u XV. stoljeće — u glavnom učestavaju sačuvani eksemplari iz vremena 1 do 2 stoljeća prije gregorijevske reforme. No većina tih starih eksemplara pripada upravo samo jednom od dva osnovna tipa drvenih kalendara, ograničena na osobit dio Evrope. Drveni su kalendari dosele poznati sa različitih strana Evrope, i može se već danas dobiti pogled, ako i sasvim sumaran i još nepotpun, o oblicima i njihovoj rasprostranjenosti, otprilike u ovim crtama: neke južne evropske zemlje kao da drvenih kalendara uopće ne poznaju — na pr. Pirenejski poluotok pa Italija, gdje nije dosele nijedan primjerak nađen, što je na ovom mjestu naročito važnije; njemačke zemlje, napose južne (Tirol, Švajcarska i dr.) pa velik dio francuskoga područja poznaje već vrlo davno drveni kalendar, ali u obliku ploča s urezanim nizovima dana i pretežno figuralnim znakovima i »simbolskim« likovima pojedinih svetaca — ovom tipu pripadaju i spomenuti očuvani stari eksemplari. U ovaj krug ide na pr. i dragocjen jedan drveni kalendar, sačuvan u Sloveniji u Novom Mestu; ima oblik okrugle drvene ploče cca 13 cm u promjeru a kalendarski je red urezan u spirali na obje strane za g. 1783. i 1784. sa znakovima analognim kao na takvim kalendarsima u ostalim zemljama.¹ Dalje se na sjever nadovezuje britsko, pa naročito obilnim primjercima zastupano dansko područje (tu je pače u prvoj polu XVII. stoljeća napisana čitava knjiga o danskim drvenim kalendarsima — Worm: Fasti danici, 1643), isto tako obilno zastupano skandinavsko, dalje finsko, sjeverno-rusko (brojeći ovamo izričito i niz neruskih neciviliziranih naroda sve do u Sibir kao što su Samojeđi, Jakuti, južnije Čuvaši i dr.) pa se preko ruskoĝa područja, donekle i poljskoĝa može drveni kalendar slijediti i dalje prema jugu i napokon konstatirati na različnim stranama Balkana. Tako ostaje — bar prema dosadašnjem poznatom materijalu — i dio srednje Evrope kao prazna oaza. No tip rasprostranjen u ovoj drugoj navedenoj grupi zemalja u glav-

¹ »Dom in svet« (Ljubljana) 1895., str. 786.

nom je različan od prvoga u obliku daščica: ovo su drveni kalendari u obliku štapova, gredica, sad četvorasta, sad šestorasta, pače rjeđe i trostrana presjeka, gdje su na bridovima urezani pojedini dani i uz blagdanske ureze dalje na plohi do brida još urezani osobiti znakovi ili figure, brojevi, koji se odnose na dotični blagdan. Oba se ova tipa drvenih kalendara razlikuju dakle u prvom redu po vanjskoj formi (prvi gdje-kada pače ima oblik fascikula, kad su daščice s pojednim mjesecima povezane uzi-com kao listovi), dok u pogledu znakova, razdiobe i tehničke izvedbe imaju i dosta sličnosti, pa se genetički i ne će moći jedni od drugih odvojiti.

Drveni kalendar, o kome je ovdje govor, svraća na sebe interes u više pravaca: prvo, jer je jedan od uopće danas vrlo rijetkih muzejskih, čuvanih primjeraka sa Balkana, drugo, jer ponešto iznenađuje mjesto, gdje je nađen, i treće zbog pitanja njegova podrijetla na toj točki nalaza i negdašnje upotrebe. Našao se u Olibu na jadranskom otoku istoga imena.² Po podacima, koji su se tu mogli o njemu doznati, služio je tamošnjim stočarima-pastirima (stočarstvo je na Olibu bilo dosta znatno razvijeno — navodno je naročito Mate Bončić znalac znakova ovoga primjerka). Kako se vidi na slici, to je drvena gredica, četvorasta sa stranicom cca 4 cm, duga 74 cm, s rupicom na jednom kraju, da se — bez sumnje — može objesiti (detalj posve jednak kao u nordijskih ovakvih kalendara). Na sva 4 brida su urezi dana čitave godine, obuhvatajući svaki brid po 3 mjeseca. Novom Godinom počinje na jednom bridu na kraju, gdje nije rupica za vješanje. Svaki je dan ubilježen urezom jednostavno u brid zarovašenim. Dani, koji nisu posve obični, već bilo čim istaknuti, kao manji i svi veći blagdani, označeni su još i osobitim znacima na plohi ponad brida (kad se gleda kalendar u horizontali). Ti su inače sasvim jednostavni znakovi udešeni tako, da odaju odmah važnost blagdana u blagdanskoj hijerarhiji crkve dotično puka: najveći su blagdani označeni sa tri radijalno iz bridnoĝa ureza izvedena zarez, manji sa dva takva, a još manji samim jednim, koji je zapravo samo produženje bridnoĝa zarez na plohu. Osim toĝa obilježavani su Boĝorodičini blagdani osobitim znakom, produškom zarez na plohu, nad kojim je izveden urezan kružić; jedan jedini put nalazi se takav isti znak i u njemu još zarezan krstić za oznaku blagdana Našašća Sv.

² Čuvao ga je tamošnji zaslužni župnik vlč. don Ivan Puljišić pa ga s neobičnom pripravnosću predao piscu ovoga prikaza za Etnografski muzej u Zagrebu (gdje se nalazi pod sign. 7915).

Drveni kalendar sa Oliba. Srednji brid s mjesecima: januar — mart (s lijeva Nova odina); donji brid s mjesecima: oktobar — decembar (s desna Božić)

Križa, a isto tako samo jedamput nad produškom bridnoga ureza na plohi samo urezana poveća kao točka — za oznaku Badnjaka. Drugih znakova nema. Iz čitava je blagdanskog sastava ovoга eksemplara vidljivo, da pripada dalmatinskoj kulturnoj sferi (na pr. po istaknutom blagdanu Našašća Sv. Križa, po osobito istaknutim Bogorodičnim blagdanima i drugih nekoliko sitnijih karakterističnih za neke krajeve Dalmacije). No nisu označene ničim ni nedjelje ni pomične svetkovine, kalendar prema tome nije bio za određenu neku godinu, nego permanentan. Stoga se i ne da točnije odrediti, iz kojega je vremena ovaj primjerak.³

Na kraju još pitanje kulturne provenijencije ovakva kalendara na otoku, gdje je služio. Iz okoline Oliba nije dosele potvrđen nigdje takav kalendar, ali ni od drugud iz sjeverne Dalmacije i Hrv. Primorja — što će ipak biti tek slučajno. Ali se ovakvi drveni kalendar potvrđuju dalje u Bosni, gdje su služili u prvom redu tamošnjim stočarima — premda nažalost nema ni odande sačuvanih primjeraka, nego tek pouzdane vijesti.⁴ Dalje su sa Balkana poznati ovakvi kalendar-rovaši sa bugarskoga područja, pa se takvih više nalazi u sofijskom muzeju.⁵ Koliko se može iz netom spomenutih navoda o takvim kalendarima jasno vidjeti, oni su u bitnom slični ovom

³ Pri odgonetavanju znakova i blagdana ovoга primjerka sa zahvalom spominjem prijateljsku pomoć dra Mihe Barade.

⁴ »Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini III (Sarajevo, 1891), str. 457. »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena« I (Zagreb, 1896), str. 41.

⁵ Периодическо списание на българ. книж. дружество, год. X, кн. 54. (Sredec, 1896), str. 779. — Za ovaj i druge neke podatke o dr-

olipskom. Bugarski su nešto kompliciraniji (drugi početak godine, nešto drukčiji znakovi, označene nedjelje), dok se po onom, što je zabilježeno za bosanske, može suditi, da su olipskom svakako bliže. Ta bi srodnost mogla postati još razumljivija, ako se ne smetnu s vida činjenice, u svim ovakvim slučajevima osnovne važnosti, o podrijetlu stanovništva: Olibljani su od najveće česti doseljenici sa dalmatinskog kopna (zaleđa), upravo se na pr. za jednu jaču grupu pouzdano zna, da se na Olib doselila sa rijeke Cetine pod vodstvom popa Jurja Cetinjanina u drugoj polovici XV. stoljeća. Pri takvom stanju stvari postaju mnoge etnografske pojave na Olibu razumljivije, a jamačno ne će biti promašeno, ako se kaže, da je i praksa izrađivanja kalendara-rovaša, kakav je ovdje prikazani, pripadala u etnografski milieu stočara, koji su se s dalmatinskoga kopna doselili na Olib. Svakako treba podcrtati, da se u ovom slučaju radi o točki, koja je na jednoj strani nadomak području, na kome ovakvi drveni kalendar nisu ni iz kojega vremena, antičkoga ili novijega, potvrđeni — Italiji, a na drugoj strani prema sjeveru nije suviše daleko ni od regiona, u kojima je bio odo maćen tip drvenoga kalendara sasvim različan od ovoга — u obliku daščica (daščanih fascikula) — Tirol, Slovenija (Istra?). Prema gornjemu, ovaj bi se tip drvenoga kalendara bio ovamo na gornji Jadran zaleteo obilaznim putem preko Balkana u smjeru prema SZ, kako su tekle i glavne migracijske struje zapadnoga Balkana.

Dr. Milovan Gavazzi.

venim kalendarima dugujem hvalu g. Kazimiru Moszynskom, prof. univerziteta u Krakovu. — Ispor. i Сборникъ за нар. умовъ., наука и книж. XXIII, str. 269. i tab. V.

PUBLIKACIJE

Dr. Velimir Deželić, st., Kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački 1788.—1869. Zagreb, 1929.

Juraj Haulik, ili po čehoslovačkom izgovoru Havlik, rodio se g. 1788. u Trnavi,

českoj Trnavi, kako je zovu stari kajkavski pisci, od kojih su mnogi u XVII. i u XVIII. stoljeću polazili jezuitsko sveučilište u Trnavi, u tom »slovačkom Rimu«. Gimnaziju i filozofiju učio je u Trnavi i Ostrogonu, bo-